

UDK 811.163.41*276.2

SYTUACJA JĘZYKA CHORWACKIEGO W SŁOWNII ORAZ W BOŚNI I HERCEGOWINIE – ODMIENNE UWARUNKOWANIA PRAWNE A RZECZYWISTOŚĆ

Robert Bońkowski

*Uniwersytet Śląski,
Instytut Filologii Słowiańskiej,
5, Grota-Roweckiego ul., Sosnowiec, Polska, 41–205,
tel.: +48 323640819, e-mail: robert_bon@o2.pl*

W czasach Jugosławii każdy z narodów, który żył w tej federacji, uważany był za konstytucyjny. Po rozpadzie SFRJ i usamodzielnieniu się poszczególnych państw, niektóre z tych nacji znalazły się automatycznie w innym kraju i stały się mniejszością narodową i / lub jednym z narodów składowych. Artykuł dotyczy sytuacji konstytucyjnej i rzeczywistości języka chorwackiego w dwóch sąsiednich, ale jak się wydaje, różnych państwach, jeśli chodzi o pochodzenie w nich Chorwatów. W Bośni i Hercegowinie Chorwaci są rdzennymi mieszkańcami i należą do jednego z trzech narodów, a język chorwacki jest jednym z trzech oficjalnych języków w tym państwie. W Słowenii, z powodów innych, głównie ekonomicznych i historycznych konstytucyjnie Chorwaci nie istnieją jako mniejszość, ani język chorwacki nie jest uważany za język mniejszości. I w jednym, i drugim państwie możemy jednak znaleźć podobieństwa, ale także różnice w tym zakresie.

Słowa-klucze: język chorwacki, państwa byłej Jugosławii, mniejszość chorwacka, gwarancje prawne, rzeczywistość językowa.

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vpl.2018.69.9289>

Po rozpadzie Jugosławii Chorwaci, którzy pozostali poza terytorium Republiki Chorwacji w nowopowstałych państwach pojugosłowiańskich znaleźli się w różnorodnej sytuacji polityczno-społecznej. Różnorodne były / stały się też gwarancje prawne na zachowanie i pielęgnowanie swojej odrębności, a zwłaszcza języka. Początkowo, z uwagi na konflikt zbrojny, problem ten był bagatelizowany i pomijany. Później jednak, w miarę jak należało sobie ułożyć poprawne stosunki z sąsiadami, a przede wszystkim – w związku z aspiracjami związanymi z akcesją – z Unią Europejską, zaczęto rozpatrywać i ten problem.

Język jest dobrem ogólnoludzkim o wyjątkowym charakterze – jest nie tylko najistotniejszym środkiem komunikacji między ludźmi, którzy należą do danej [...] *wspólnoty kulturowo-językowo-komunikacyjnej ale też i swoistą formą długoterminowego zapisu kultury tejże wspólnoty [...], jej modelu świata, bogactwa nagromadzonej w dłuższym przedziale czasu wiedzy o świecie jak i ewolucyjnie rozwiniętych i preferowanych przez tę wspólnotę form komunikacji werbalnej* [4: 9].

Niewątpliwie najbardziej istotnym w tym zakresie wzorcem jest *Europejska karta języków regionalnych lub mniejszościowych* [9], która daje gwarancje ochrony w wielorakich aspektach. Poszczególne języki, analogicznie do gatunków biologicznych, poddawane są tym samym procesom zanikania, które noszą nazwę “śmierci / zaniku języków” [4: 9].

Dlatego obecnie, jako szczególnie istotne dobro kulturowe, każdy język (narodowy, etniczny itp.) podlega wyjątkowej ochronie w następujących aspektach:

a) (...) obiektywnego faktu, tj.:

– istnienia języka jako doniosłego faktu społeczno-kulturowo-komunikacyjnego, obejmującego całą ludzkość zorganizowaną w lokalne wspólnoty kulturowo-językowo-komunikacyjne,

– istnienia różnorodności językowej przejawiającej się w formie istnienia ciągle jeszcze wielkiego bogactwa języków narodowych i etnicznych o różnym zasięgu i sile oddziaływania jako jednego z najistotniejszych elementów dziedzictwa kulturowego określonych wspólnot kulturowo-językowo-komunikacyjnych, a więc różnorodności wartiej nie tylko zachowania ale i stałych wysiłków pielęgnacyjnych zarówno przez indywidualnych użytkowników jak i organizacji do tego powołanych,

b) w wymiarze uniwersalnego prawa każdej ludzkiej jednostki do używania języka tej wspólnoty kulturowo-komunikacyjnej, w której wyrosła i z którą dana jednostka się utożsamia, zarówno w warunkach członkostwa w uprzywilejowanej większościowej wspólnocie kulturowo-komunikacyjnej jak i w warunkach uczestnictwa w podobnej wspólnocie o charakterze mniejszościowym [4: 9–10].

W związku tym instytucje i organizacje międzynarodowe, zarówno o znaczeniu światowym (np. ONZ), jak też regionalno-kontynentalnym (np. Rada Europy), czynią starania, aby język, jako dziedzictwo kulturowe i skarb ludzkości, podlegał wyjątkowej ochronie przede wszystkim za pomocą różnego rodzaju dokumentów prawnych, które dzielą się na następujące kategorie:

– deklaracje;

– konwencje;

– ugody;

– traktaty;

– konstytucje

– statuty;

– rekomendacje oraz

– inne (w tym np.: decyzje konferencji na szczycie, protokoły, oświadczenia i wytyczne stowarzyszeń i organizacji naukowych itd.) [4: 10–11].

Priorytetem staje się zagwarantowanie każdemu człowiekowi prawa do wypowiedzi w jego ojczystym języku naturalnym jako najistotniejszym składniku tożsamości kulturowej, etnicznej i narodowej. O ile jednak oficjalne języki urzędowe posiadają zabezpieczenie prawne w ustawach zasadniczych, o tyle języki mniejszości narodowych i regionalne, jako wyjątkowo delikatna

materia w tym zakresie, zostały objęte szczególną troską instytucji i organizacji.

Poszanowanie praw człowieka oraz praw mniejszości narodowych i etnicznych, umożliwienie im pielęgnowania własnego języka, tradycji, religii, ogólnie mówiąc własnej kultury, jest podstawą norm dotyczących tych społeczności w Unii Europejskiej. I chociaż Unia jako całość nie sprecyzowała jeszcze własnych standardów w tym względzie, to jednak za jeden ze wzorców uważa się podpisaną 5 listopada 1992 roku w Strasburgu Europejską Kartę Języków Regionalnych lub Mniejszościowych (*European Charter of Regional Or Minority Languages*).

W zakresie własnego ustawodawstwa poszczególne kraje szczegółowo sa-me rozwiązują problemy mniejszości. Opierają się przy tym na wytycznych zawartych w Karcie.

Państwa – członkowie Rady Europy, sygnatariusze Karty, wychodzą z założenia, że celem Rady jest [...] *osiągnięcie większej jedności między jej członkami, szczególnie w celu zabezpieczenia i urzeczywistnienia ideałów i zasad stanowiących ich wspólne dziedzictwo, jak też [...] zważywszy, że ochrona historycznych języków regionalnych lub mniejszościowych Europy, w sytuacji, kiedy niektórym z nich grozi ostateczna zagłada, stanowi wkład w zachowanie i rozwój bogactwa kulturalnego i tradycji europejskiej* [9]. Wskazują także na prawo do używania tychże języków w życiu prywatnym i publicznym jako niezbywalnych praw człowieka i podkreślają wartość wielokulturowości, wielojęzyczności oraz ochronę i popieranie języków regionalnych i mniejszościowych. Biorą też pod uwagę specyficzne uwarunkowania i tradycje historyczne w poszczególnych regionach państw europejskich. W związku z powyższym zobowiązują się m.in. do:

- oparcia swojej polityki, ustawodawstwa i praktyki działania w uznaniu języków regionalnych lub mniejszościowych za przejaw własnego bogactwa kulturowego;
- respektowania zasięgu geograficznego każdego z języków, bez administracyjnego wpływu powodującego jego zmiany;
- wspierania tych języków w celu ochrony;
- ułatwiania lub popierania posługiwania się nimi zarówno w mowie i piśmie, tak w życiu prywatnym, jak i publicznym;
- zapewnienia metod i środków do nauczania i studiów w tych językach;
- wspierania badań i studiów nad tymi językami w ośrodkach uniwersyteckich lub innych instytucjach równorzędnych [9] itd.

Środkami promocji języków regionalnych lub mniejszościowych na terenach, w których liczba mieszkańców posługujących się językiem regionalnym lub mniejszościowym to uzasadnia, ma być oświata, władze sądownicze, władze administracyjne i służby publiczne, media, działalność kulturalna i jej baza materialna oraz życie ekonomiczne i społeczne. W przypadku, gdy któryś z języków regionalnych lub mniejszościowych dzieli granica państwowa, zaleca się umożliwienie współpracy transgranicznej (tak w sferze kultury, oświaty, informacji, szkolenia zawodowego, jak i edukacji ciągłej) [9] [1: 269–272].

Sytuacja języka chorwackiego w Republice Słowenii. Według spisu ludności z 2002 roku Chorwaci w Słowenii, tuż po Serbach stanowili drugą co do wielkości mniejszość narodową, bowiem 35 642 osoby określiło się w tym państwie jako Chorwaci (spadek w stosunku do roku 1991, kiedy jako Chorwaci określiło się 52 876 osób) [10], a język chorwacki 54 079 mieszkańców Słowenii wskazało jako ojczysty. Późniejszy spis ludności Republiki Słowenii – z 2011 roku nie uwzględniał danych o narodowości i języku ojczystym. Oceny szacunkowe mówią jednak, że na terenie Słowenii liczba mieszkańców pochodzenia chorwackiego wynosi co najmniej 55 000 [11].

Chorwaci, podobnie, jak i inne narody byłej Jugosławii, nie są w Słowenii uznani za mniejszość narodową i nie są z nazwy wskazani w słoweńskiej ustawie zasadniczej. Tymi mniejszościami według słoweńskiej konstytucji są jedynie Włosi i Węgrzy (Romowie posiadają odrębny status) i im zagwarantowane są pełne prawa, o czym mówi paragraf 64 słoweńskiej konstytucji:

Člen 64, (posebne pravice avtohtone italijanske in madžarske narodne skupnosti v Sloveniji). Avtohtoni italijanski in madžarski narodni skupnosti ter njunim pripadnikom je

zagotovljena pravica, da svobodno uporabljajo svoje narodne simbole in da za ohranjanje svoje narodne identitete ustanovljajo organizacije, razvijajo gospodarske, kulturne in znanstveno-raziskovalne dejavnosti ter dejavnosti na področju javnega obveščanja in založništva. V skladu z zakonom imata ti narodni skupnosti in njihovi pripadniki pravico do vzgoje in izobraževanja v svojem jeziku ter do oblikovanja in razvijanja te vzgoje in izobraževanja. Zakon določa območja, na katerih je dvojezično šolstvo obvezno [8].

Faktem jest, że na podstawie wewnętrznego prawa słoweńskiego Chorwaci w Słowenii choć nie posiadają statusu mniejszości narodowej, to jednak cieszą się tymi prawami. Związane jest to z podpisaniem przez Republikę Słowenii dokumentów międzynarodowych, wynikających z przynależności do Unii Europejskiej, a odnoszących się do mniejszości narodowych w ogóle, a więc obejmujących również mniejszość chorwacką. Dokumentem najistotniejszym jest wspomniana *Europejska karta języków regionalnych i / lub mniejszościowych*.

Chorwaci nie są jednak pozostawieni sami sobie. Dzięki pomocy Republiki Chorwacji w ostatnim czasie Słowenia umożliwiła korzystanie z pomieszczeń w słoweńskich szkołach podstawowych do nauki języka chorwackiego, jako dodatkowego przedmiotu. Niestety widoczna jest malejąca liczba dzieci, które uczęszczają na ten kurs, co świadczy o asymilacji Chorwatów w Słowenii.

W 2000 roku poczyniono również starania, aby w ramach Centrum Edukacji Pedagogicznej Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu w Lublanie (Center za pedagoško izobraževanje Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani) kształcić nauczycieli języka chorwackiego. Do 2005 roku finansowało je Ministerstwo Szkolnictwa, Nauki i Sportu Republiki Słowenii (Ministrstvo Republike Slovenije za izobraževanje, znanost in šport). Niestety, po początkowych powodzeniach w tym zakresie, w związku brakiem jasnego statusu przedmiotów do wyboru i brakiem zainteresowania odpowiednich instytucji, zainteresowanie takim kształceniem znacznie spadło, a sami wyedukowani w tym kierunku nauczyciele w większym lub mniejszym stopniu pozostawieni zostali sami sobie. Odpowiedzialne za kształcenie słoweńskie instytucje nie publikują chociażby podstawowych materiałów, jak np. podręczniki, chociaż od roku szkolnego 2008/2009 wprowadzono chorwacki również jako przedmiot do szkoły podstawowej – drugi język obcy (razem z językami niemieckim, włoskim i węgierskim, jako językami sąsiadów i francuskim oraz angielskim, które obok niemieckiego są językami komunikacyjnymi między instytucjami Unii Europejskiej) [3].

Sytuacja języka chorwackiego w Bośni i Hercegowinie. Inaczej należy potraktować zagadnienie prawne języka chorwackiego w Bośni i Hercegowinie. Zgodnie z konstytucją Bośni i Hercegowiny (*Ustav Bosne i Hercegovine*) (załącznik IV do porozumienia pokojowego z Dayton) społeczność chorwacka, wespół ze społecznością boszniacką (wcześniej funkcjonującą jako Muzułamanie bośniaccy) i serbską jest jedną z trzech społeczności konstytucyjnych w tym państwie¹, przez co należy rozumieć, że język chorwacki jest jednym z trzech języków urzędowych. Nowelizacje konstytucji poszczególnych jednostek federacyjnych (*entiteti*) również posiadają odrębne wpisy odnośnie do tego problemu, por. nowelizacje Konstytucji Federacji Bośni i Hercegowiny:

¹ *Podsjećajući se na Osnovna načela usaglašena u Ženevi 8. 9. 1995. godine i u Njujorku 26. 9. 1995. godine, Bošnjaci, Hrvati i Srbi, kao konstitutivni narodi (u zajednici s ostalima), i građani Bosne i Hercegovine ovim utvrđuju Ustav Bosne i Hercegovine (...)* [5].

(1) *Službeni jezici Federacije Bosne i Hercegovine su: bosanski jezik, hrvatski jezik i srpski jezik. Službena pisma su latinica i ćirilica.*

(2) *Ostali jezici mogu se koristiti kao sredstvo komunikacije i nastave²,*

oraz nowelizację Konstytucji Republiki Serbskiej:

1. Službeni jezici Republike Srpske su: jezik srpskog naroda, jezik bošnjačkog naroda i jezik hrvatskog naroda. Službena pisma su ćirilica i latinica³.

Spis ludności w Bośni i Hercegowinie, pierwszy po roku 1991, przeprowadzono w dniach 1–15 października 2013 r. Według wyników spisu Bośnię i Hercegowinę zamieszkuje 3 531 159 mieszkańców, z czego 15,4 % Chorwatów, 50,11 % Boszniaków, 30,78 % Serbów, podczas gdy 0,77 % ludności nie głosowało. Na poziomie Federacji Bośni i Hercegowiny – 22,4 % stanowią Chorwaci, 70,4 % Boszniacy i 3,6 % Serbowie. W Republice Serbskiej z kolei 81,51 % to Serbowie, 13,99 % Boszniacy, a 2,41 % stanowią Chorwaci. Okręg Brčko liczy 20,66 % Chorwatów, 42,36 % Boszniaków i 34,58 % Serbów. Według danych Federalnego Urzędu Statystycznego Federacji Bośni i Hercegowiny w 1961 roku Chorwaci stanowili 21,7 % ogółu ludności tego państwa. W 1991 roku 760 852 mieszkańców Bośni i Hercegowiny zgłosiło się do Chorwatów, co stanowi 17,4 % ogółu ludności⁴.

Na terenach Bośni i Hercegowiny, gdzie Chorwaci stanowią większość, szkoły podstawowe i średnie są zorganizowane zgodnie z programem nauczania w języku chorwackim, opartym na Konstytucji Bośni i Hercegowiny oraz ustawach o równości trzech narodów i praw mniejszości narodowych, a także na Konstytucji Federacji Bośni i Hercegowiny i ustawodawstwie żupańskim.

Program nauczania w języku chorwackim, we wszystkich aspektach i jako całość, promuje język, tradycję, kulturę i duchowość narodu chorwackiego w Bośni i Hercegowinie i nie może być zredukowany do treści programowych jakiegokolwiek przedmiotu. Podobnie nauki przyrodnicze włączają do programu całe dziedzictwo chorwackie w tym zakresie.

W samej Bośni i Hercegowinie funkcjonuje dziewięć uniwersytetów, z czego w Mostarze, jeden z dwóch działających w tym mieście, jest uniwersytetem typowo chorwackim: Uniwersytet w Mostarze (*Sveučilište u Mostaru*), założony w 1977 roku – jedyny uniwersytet w Bośni i Hercegowinie z językiem urzędowym i wykładowym chorwackim. Działa on przy wsparciu finansowym i naukowym Republiki Chorwacji, a w programie studiów znajduje się m.in. język i literatura chorwacka (*Hrvatski jezik i književnost*). Uniwersytet posiada długą tradycję, która sięga teologii franciszkańskiej oraz pierwszego liceum w Mostarze i Hercegowinie, założonego w 1895 roku. W połowie XX wieku w Mostarze powstała wyższa szkoła pedagogiczna, a następnie wyższa szkoła techniczna, które dały początek dzisiejszej uczelni. Oddzielając się od Uniwersytetu w Sarajewie w 1977 r. i zakładając Uniwersytet “Džemal Bijedić” (ówczesna nazwa Uniwersytetu w Mostarze) Mostar stał się autonomicznym ośrodkiem uniwersyteckim. Uniwersytet w Mostarze posiada dziesięć wydziałów i jedną Akademię Sztuki z 50 różnymi kierunkami studiów, 46 specjalizacjami i 70 grupami badawczymi. Dlatego jest jedną z najbardziej różnorodnych instytucji szkolnych w Bośni i Hercegowinie i najszybciej rozwijającym się uniwersytetem w tym państwie z 10 712 studentami, z których 17 %

² Amandman XXIX [6].

³ Amandman LXXI [7].

⁴ Dane statystyczne i dane dotyczące chorwackiego szkolnictwa oraz chorwackich stowarzyszeń kulturalnych w Bośni i Hercegowinie za: [11].

pochodzi z sąsiedniej Chorwacji. Wielką pomoc Uniwersytetowi w Mostarze zapewniają inne uniwersytety Republiki Chorwacji, a także rząd Republiki Chorwacji.

Pierwotnie nazwany został Uniwersytetem "Džemal Bijedić" w Mostarze, na cześć jugosłowiańskiego prezydenta Džemala Bijedicia, jednak w 1992 roku jego nazwa została przemianowana na nazwę obowiązującą dzisiaj. Uniwersytet nie zaprzestał działalności podczas wojny (1992–1995), a po jej zakończeniu, w połowie lat dziewięćdziesiątych otwarto nowe wydziały i instytuty naukowo-badawcze. Uniwersytet jest jednym z dwóch publicznych uniwersytetów w Mostarze (drugi uniwersytet "Džemal Bijedić" w Mostarze, utworzony w 1993 r., przejął poprzednią nazwę pierwszego mostarskiego uniwersytetu.

W państwie bośniackim działa znaczna liczba szkół muzycznych (szkół podstawowych i średnich), a także publicznych szkół specjalnych (dla osób z trudnościami w uczeniu się), które prowadzą zajęcia zgodnie z chorwackim programem nauczania.

Chorwacki Instytut Leksykograficzny w Bośni i Hercegowinie (*Hrvatski leksikografski institut BiH*) opublikował chorwacką encyklopedię Bośni i Hercegowiny, która jest swego rodzaju spojrzeniem na chorwacką wizję Bośni i Hercegowiny oraz pierwszą ogólną i krajową (chorwacką) encyklopedią w Bośni i Hercegowinie.

W Bośni i Hercegowinie aktywne są także liczne chorwackie stowarzyszenia działające w dziedzinie ochrony i wzmacniania chorwackiej świadomości narodowej oraz promocji języka i kultury chorwackiej. Ich celem jest zachowanie i rozwój chorwackich wartości kulturowych, pomoc uczniom i studentom w szkoleniu oraz promocja rozwoju naukowego i artystycznego, wzmocnienie sytuacji gospodarczej, zachęcenie do powrotu i pobytu Chorwatów, a także gromadzenie i dystrybucja pomocy humanitarnej dla osób wymagających szczególnej troski.

W ramach bośniacko-hercegowińskiej działalności wydawniczej w języku chorwackim można wyróżnić "Hrvatski glasnik" – dziennik Chorwackiego Towarzystwa Kulturalnego "Napredak" Żupy Sola, Tuzla, "Katolički tjednik" – Górnobośniackiego Ordynariatu Archidiecezji Sarajewskiej (*Vrhbosanski nadbiskupski ordinarijat Sarajevo*), "Osvit" – czasopismo poświęcone literaturze, kulturze i tematyce społecznej pisarzy chorwackich Herceg-Bośni Mostar czy "Hrvatska misao" – czasopismo poświęcone nauce i sztuce Macierzy Chorwackiej Sarajevo.

Jak mogłoby wynikać z przedstawionej analizy funkcjonowania języka chorwackiego w Bośni i Hercegowinie język chorwacki w tym państwie powinien cieszyć się równoprawną autonomią, analogicznie do pozostałych dwóch języków urzędowych w tym państwie. Potwierdzają to również oficjalne strony internetowe różnorodnych urzędów w Bośni i Hercegowinie publikujące w trzech oficjalnych językach tego państwa. W praktyce jednak nie zawsze, w porównaniu do języka bośniackiego i serbskiego, sytuacja języka chorwackiego w państwie bośniackim jest symetryczna, o czym świadczyć może brak do tej pory w telewizji bośniackiej programów telewizyjnych w języku chorwackim (przy funkcjonowaniu takich w języku bośniackim i języku serbskim). Nierównomierność ta, zdaniem społeczności chorwackiej w Bośni i Hercegowinie widoczna jest przede wszystkim w Federacji Bośni i Hercegowiny, a więc we wspólnej zdawałoby się jednostce Bośniaków i Chorwatów.

Złożoność struktury Federacji Bośni i Hercegowiny (w większości Boszniacy) doprowadziła, według bośniackich Chorwatów, do niesprawiedliwej konstytucyjno-prawnej i rzeczywistej sytuacji języka chorwackiego względem języka bośniackiego w tej jednostce federacyjnej. Mimo że konstytucja Federacji Bośni i Hercegowiny wyraźnie wyróżnia dwa oficjalne języki w tej jednostce administracyjnej – bośniacki i chorwacki, to jednak nie wszystkie kantony Federacji swoje statuty i wypracowywane ustawy publikują w obu językach. Często ukazują się

one jedynie w języku bośniackim, co rodzi zrozumiwały niepokój Chorwatów, którzy zauważają, że ich język w prawodawstwie tych kantonów jest pomijany. Rodzi to zatem, według Chorwatów w Bośni i Hercegowinie, szereg zjawisk związanych z wypieraniem języka chorwackiego z użycia administracyjnego i następnie szkolnictwa. Wskazuje się przy tym na kantony z większością muzułmańską, w których w szkolnictwie język chorwacki został już w rzeczywistości wyparty na rzecz bośniackiego. Chorwaci bośniaccy widzą w takiej sytuacji zagrożenie dla swojego narodu, własnej tożsamości narodowej i języka oraz traktują je jako [...] *temeljna pretpostavka pokušaju odnarođivanja ili raseljavanja Hrvata u Federaciji BiH* [2: 141].

Niezadowolone społeczeństwo chorwackie w Bośni i Hercegowinie znalazło wyraz w, uchwalonej na spotkaniu odbytym w dniach 27–28 października 2005 roku w Neumie, deklaracji o sytuacji konstytucyjno-prawnej Chorwatów w Bośni i Hercegowinie. Na przeprowadzonej wówczas konferencji naukowej pod nazwą *Ustavno-pravni položaj hrvatskog naroda u BiH – jezik, obrazovanje, kultura i mediji*, której organizatorem było Chorwackie Towarzystwo Nauki i Sztuki Bośni i Hercegowiny (*Hrvatsko društvo za znanost i umjetnost BiH*) oraz chorwacki Uniwersytet w Mostarze, przy współudziale Wspólnoty Chorwackiej Herceg-Bośni, oddziału Macierzy Chorwackiej w Bośni i Hercegowinie (*Matica Hrvatska u BiH*), Towarzystwa Literatów Chorwackich Herceg-Bośni (*Društvo hrvatskih književnika Herceg-Bosne*) i innych, zwrócono uwagę na dyskryminację języka chorwackiego w Bośni i Hercegowinie. Autorzy deklaracji, opierając się na umowie pokojowej w Dayton zauważają, że dziesięcioletnia praktyka i obserwacja sytuacji społeczno-politycznej w tym państwie wskazuje na dominującą pozycję dwóch z trzech konstytucyjnych narodów: Serbów w Republice Serbskiej i Boszniaków w Federacji Bośni i Hercegowiny, co dyskryminuje tym samym naród chorwacki w państwie:

Konstatirali smo veliki doprinos Daytonskog mirovnog sporazuma zaustavljanju rata i uspostavi mira, ali i njegov veliki nedostatak sadržan u Aneksu IV-Ustavu BiH, kojim je uspostavljena nelogična, asimetrična i nefunkcionalna država, sastavljena od dva entiteta za tri konstitutivna naroda. Tijekom njegove desetogodišnje primjene svi su politički i drugi procesi usmjeravani tako da su dva naroda postala dominantna u tim entitetima: Srbi u RS-u, a Bošnjaci u FBiH. Time je hrvatski narod doveden u stanje političke i kulturne neravnopravnosti i majorizacije, pri čemu je suočen s fizičkim nestajanjem, gubitkom statusa konstitutivnog naroda i svođenjem na status nacionalne manjine, jer samo on nema na raspolaganju institucije niti učinkovite mehanizme zaštite svojih vitalnih nacionalnih interesa [12].

Sygnatariusze deklaracji źródło takiego nierównouprawnienia dostrzegają w federacyjnej strukturze państwa i sugerują zmiany, między innymi w celu spełnienia warunków unijnych i umożliwienia Bośni i Hercegowinie jak najszybszego wejścia do Unii Europejskiej:

Korijen te neravnopravnosti je entitetska struktura države, koja se treba promijeniti da bi BiH postala stabilna, samoodrživa i demokratski uređena pravna i socijalna država ravnopravnih naroda i punih ljudskih prava svih građana. Do takve BiH, koja će se moći uspješno pripremiti i postati članicom Europske unije, moguće je doći samo demokratskim ustavnim promjenama, koje će otkloniti i iskorijeniti uroke neravnopravnosti naroda i građana, te nefunkcionalnosti države [12].

Wskazując przy tym na fakt, że formuła państwa z dwoma jednostkami federacyjnymi nie sprawdza się, proponują administracyjny podział Bośni i Hercegowiny na trzy jednostki z trzema suwerennymi i konstytucyjnymi narodami, co stałoby w pełnej zgodzie

z rozporządzeniami Narodów Zjednoczonych dotyczącymi praw obywatelskich, społecznych i kulturowych o równości narodów bez względu na ich liczbę:

Polazeći od znanstvenih spoznaja i praktičnih iskustava, smatramo da u dogovoru s predstavnicima srpskog i bošnjačkog naroda i međunarodne zajednice BiH trebamo urediti kao složenu saveznu državu, sastavljenu od tri federalne jedinice i s tri razine vlasti. Budući da jedino republika kao demokratski oblik vladavine naroda podrazumijeva i jamči najviši stupanj demokracije te političke, kulturne i svake druge autonomije, zalažemo se za uspostavu tri republike, za tri suverena i konstitutivna naroda, što je u punoj suglasnosti s odredbama Pakta UN-a o građanskim, socijalnim i kulturnim pravima o jednakosti svih naroda bez obzira na njihovu brojnost [12].

Wszystkie te uwarunkowania społeczno-polityczne w Bośni i Hercegowinie, według bośniackich Chorwatów, sprawiają, że język chorwacki w Federacji nie jest równoprawny z bośniackim, a wręcz w wielu wypadkach jest pomijany – zwłaszcza w administracji, kulturze i mediach. Wskazuje się przy tym na dominację tzw. “bh standardu”⁵:

Ocenjujući kako je u BiH na djelu potiskivanje, zaobilaženje pa i negiranje službene i javne uporabe hrvatskog jezika, u administraciji, prosvjeti, kulturi, medijima i drugim javnim krugovima ustanovama, odlučno se protivimo svim pokušajima nasilništva kao i svakog oblika unitarizacije jezične politike “bh standarda”, bez obzira na njihov oblik i izvorišta [12]⁶.

Dlatego w celu ochrony i promowania języka chorwackiego autorzy deklaracji proponują:

1) Na temelju pozitivnih jezikoslovnih i književnih (filoloških) dostignuća u nas i u svijetu negovati i razvijati hrvatski standardni jezik kao jedinstveni jezik svih Hrvata.

2) Rad na još većem jačanju kroatističkih kadrova i razvitku znanstvenih ustanova i svake druge valjane osnove na usavršavanju hrvatskog standardnog jezika u teoriji i praksi.

3) Redovito i organizirano pružati strukovnu jezikoslovnju pomoć obrazovnim, kulturnim, medijskim i drugim javnim ustanovama u razvitku i širenju hrvatskog jezika i hrvatske kulture uopće.

4) Sa srodnim znanstvenim, strukovnim i inim ustanovama razvijati valjane moguće oblike suradnje, bilo da su iz BiH, RH ili inozemstva.

5) Okupljati, afirmirati i honorirati znanstveni i stručni kadar kao i njihove ustanove: vrednovati i poticati sve valjane oblike njihova rada u jezikoslovnim, obrazovnim, medijskim, administrativnim, kulturološkim i sličnim poslovima [12].

Sygnatariusze deklaracji, powołując się na punkt 10. *Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności*, w skrócie “Konwencja Europejska” – *Wolność wyrażania opinii*⁷ oraz punkt 14 – *Zakaz dyskryminacji*⁸ postulują rozwijanie i utrzymywanie swojej

⁵ Standard bośniacko-hercegowiński.

⁶ O języku.

⁷ *Każdy ma prawo do wolności wyrażania opinii. Prawo to obejmuje wolność posiadania poglądów oraz otrzymywania i przekazywania informacji i idei bez ingerencji władz publicznych i bez względu na granice państwowe. Niniejszy przepis nie wyklucza prawa Państw do poddania procedurze zezwoleń przedsięwzięciom radiowych, telewizyjnym lub kinematograficznym. Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, Artykuł 18 *Wolność wyrażania opinii* [13].*

⁸ *Korzystanie z praw i wolności wymienionych w niniejszej Konwencji powinno być zapewnione bez dyskryminacji wynikającej z takich powodów, jak płeć, rasa, kolor skóry, język, religia, przekonania polityczne i inne, pochodzenie narodowe lub społeczne, przynależność do mniejszości narodowej, majątek, urodzenie bądź z jakichkolwiek innych przyczyn, Artykuł 14, *Zakaz dyskryminacji* [13].*

tożsamości narodowej wyrażające się w pragnieniu narodu chorwackiego w Bośni i Hercegowinie posiadania własnej publicznej instytucji informacyjnej, a także, w ramach publicznego radia i telewizji Bośni i Hercegowiny (Javna RTV BiH), uzyskanie własnego kanału telewizyjnego, prowadzącego programy w języku chorwackim, podobnie, jak dziś prawo do tego posiadają w państwie Serbowie oraz Boszniacy [12]⁹.

Powyższa analiza położenia języka chorwackiego w dwóch państwach sąsiadujących z Chorwacją wykazała, że mimo innego podejścia do narodu chorwackiego w każdym z nich zjawiska dotyczące sytuacji języka chorwackiego w tych dwóch pojugosłowiańskich państwach są zarówno podobne, jak i diametralnie inne.

Bibliografia

1. *Bońkowski R.* Słowianie środkowopółnocniowi na przełomie XX i XXI wieku. Język – religia – naród – państwo / R. Bońkowski. – Katowice : Uniwersytet Śląski w Katowicach. Wydawnictwo PARA, 2010. – 351 s.
2. *Muša Š.* Položaj kroatistike na Sveučilištu u Mostaru i hrvatskoga jezika u BiH / Š. Muša ; odgovorni ur. M. Jurković // Zagrebačka slavistička škola. Zbornik radova 2001. – Zagreb, 2002. – S. 137–143.
3. *Požgaj Hadži V.* Srbohrvaščina v Sloveniji : nekoč in danes / V. Požgaj Hadži, T. Balažić Bulc, V. Miheljčak ; ur. V. Požgaj Hadži, T. Balažić Bulc, V. Gorjanc // Med politiko in stvarnostjo. Jezikovna situacija v novonastalih državah bivše Jugoslavije. – Ljubljana : Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 2009. – S. 27–40.
4. *Puppel S.* Ochrona języków naturalnych. Wstęp / S. Puppel ; red. S. Puppel // Scripta de communicatione Posnaniensi. Seria : Materiały Dydaktyczne Katedry Ekokomunikacji UAM”. – Poznań, 2007. – T. I. – S. 9–13.

Konstytucje

5. Ustav Bosne i Hercegovine. Wyd. internetowe : http://www.ccbh.ba/public/down/USTAV_BOSNE_I_HERCEGOVINE_bos.pdf (dostęp : 03.02.2018).
6. Ustav Federacije Bosne i Hercegovine. Wyd. internetowe : <https://skupstinabd.ba/images/dokumententi/ba/ustav-federacije-bih.pdf> (dostęp : 03.02.2018).
7. Ustav Republike Srpske. Wyd. internetowe : http://www.narodnaskupstinars.net/sites/default/files/upload/dokumententi/ustav/lat/ustav_republike_srpske.pdf (dostęp : 03.02.2018).
8. Ustava Republike Slovenije. Wyd. internetowe : <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=USTA1> (dostęp : 03.02.2018).

Netografia

9. Europejska karta języków regionalnych lub mniejszościowych. – Strasburg, 5 listopada 1992 roku. Wyd. internetowe : http://www.dbg.vdg.pl/attachments/article/10/Europejska_Karta_Języków_Regionalnych_lub_Mniejszosciowych.pdf (dostęp : 02.02.2018).
10. Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj, Slovenija, 31. marca 2002 (PDF). Statistični urad Republike Slovenije. Wyd. internetowe : http://www.stat.si/Popis_2002/gradivo/si-92.pdf (dostęp : 03.02.2018).
11. Republika Hrvatska, Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske. Wyd. internetowe <http://www.hrvatiizvanrh.hr/hr/hmiu/hrvatska-manjina-u-republici-sloveniji/13>, <http://www.hrvatiizvanrh.hr/hr/hmiu/hrvati-u-bosni-i-hercegovini/41> (dostęp : 03.02.2018).
12. Deklaracija o ustavno-pravnom položaju Hrvata u BiH, O ustavnopravnom položaju. Wyd. internetowe : http://www.hizbih.info/index2.php?option=com_content&do_pdf=1&id=30 (dostęp : 03.07.2010).

⁹ O medijima.

13. Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, Artykuł 18 Wolność wyrażania opinii, Rzym 4 listopada 1950 roku ze zmianami wprowadzonymi przez Protokół nr 11, który wszedł w życie 1 listopada 1998 roku, opracowanie jednolitego tekstu w języku polskim M.A. NOWICKI na podstawie Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms as amended by Protocol No. 11, Council of Europe, H/INF (97) (6) (rev.) z uwzględnieniem tekstu Konwencji opublikowanego w Dzienniku Ustaw z 1993 roku, Nr 61, poz. 284 oraz tekstu Protokołu nr 11 opublikowanego w Dzienniku Ustaw z 1998 roku nr 147, poz. 962. Wyd. internetowe : http://cyberhate.org.pl/Konwencja_o_Ochronie_Praw_Czlowieka_i_Podstawowych_Wolnosci.pdf (dostęp : 03.07.2010).

*Стаття: надійшла до редакції 16.07.2018
прийнята до друку 20.08.2018*

THE SITUATION OF THE CROATIAN LANGUAGE IN SLOVENIA AND IN BOSNIA AND HERZEGOVINA – VARIOUS LEGAL CONDITIONS AND REALITY

Robert Bońkowski

*Silesian University,
Department of Slavonic Languages,
5, Grota-Roweckiego str., 41-205 Sosnowiec, Poland
tel.: (+48) 323640819, e-mail: robert_bon@o2.pl*

Yugoslavia has been a thing of the past for over a quarter of a century. This state was multi-ethnic, multi-religious and multilingual. It functioned between World War I and II, and 46 years after World War II. During Yugoslavia, each of the nations living in this federation was considered a founding nation. After the disintegration of the SFRY and the emergence of independent countries, some quiet peoples have been automatically found in other country and became a national minority and / or one of the constituent nations. The article deals with the constitutional position and the reality of the Croatian language in the two neighboring, it seems, different countries if we are talking about the genesis of Croats that live there. In Bosnia and Herzegovina, Croats are aboriginal and belong to the one of the three constituent nations and Croatian is one of the three official languages. In this country, the Croatian language would seem to have full official language rights. However, the analysis confirms that it is not true. The complexity of the state structure has led to an unfair constitutional-legal and factual situation of the Croatian language. In Slovenia, through other, mostly economic and historical reasons, constitutionally, Croats do not exist as a minority, neither the Croatian language is also considered as the minority language. In Slovenia, minorities in the constitution are Italians and Hungarians who enjoy the fullness of minority rights. However, Croats in Slovenia enjoy partly the rights of a national minority because of the signing by the Republic of Slovenia of international documents referring to national minorities in general, including also the Croatian minority. So in one and the other country we can find similarities, but also differences in this area, such as the right to language, association and the media.

Key words: Croatian language, former Yugoslav state, Croatian minority, legal guarantees, language reality.